Muistimatka Raahen sairaalaan

PORUKAN HENKI

Eeva Tokola

EEVA TOKOLA

Muistimatka Raahen sairaalaan

– PORUKAN HENKI –

BoD – Books on Demand, Helsinki 2018

Tiedustelut ja palautteet:
Eeva Tokola
eeva.tokola@gmail.com

© 2018 Tokola, Eeva

Kustantaja:
BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja:
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-0300-7

Kuvat:
Pirkko Ahokas-Tuohinto, Jarmo Reponen ja haastateltujen työntekijöiden kotialbumit. Kannen kuva on otettu 1970-luvun puolivälissä toiseen aluesairaalaan tehdyn tutustumiskäynnin aikana. Kuva on Leila Pyykkösen kotialbumista.

Ulkoasu ja taitto
WTF Design Oy

2. korjattu painos

Kopiointiehdot
Tämä teos on suojattu tekijänoikeuslailla (404/61).

Tämän teoksen tai sen osan valokopiointi, skannaaminen tai muu digitaalinen kopiointi tai käyttö edellyttää oikeudenomistajan luvan.

Kopiosto ry myöntää teosteen osittaiseen kopiointiin lupia. Tarkistakaa, mitkä valokopiointi- ja digiluvat ovat kohdallanne voimassa. Lisätietoja luvista www.kopiosto.fi.

Teoksen tai sen osan muuntelu on kielletty.

Sisällysluettelo

Aluksi 5

Osa 1: Ensin tutkittiin... 7

Jakamaton poliklinikka *"Tehän tiiättä, mitä pittää tehä…"* 8

Laboratorio *Näytteenotosta veripalveluun* 23

Röntgenosasto *Keuhkot täyteen ilmaa... Saa hengittää.* 39

Lääkinnällinen kuntoutus *Tyhjennysyskityksestä apuvälineen tarvearviointiin* 48

Sairauskertomusarkisto *Arkiston Aira* 53

Osa 2. Sitten hoidettiin 57

Ylilääkäri määräsi tahdin 58

Osastonhoitaja ylilääkärin ja ylihoitajan aisaparina 58

Lääkärin kierto, lääkehoito ja raportit – sairaanhoitajan hommia 71

Apuhoitajan työnkuva oli lavea 1970-luvulla 84

Työpuku ja puhuttelu ilmaisi aseman 96

Äidit ja vauvat ykkösellä 105

Kylpyosaston kautta osastolle 116

Leikkaussalissa leikattiin ja kirralla hoidettiin 118

Osasto kolme taipui moneen, naistentaudit pisimpään 138

Neloselle ylipaikalle 145

Kuoleman torjumisesta saattohoitoon 154

Vanhasta Gellmanista aluesairaalan pitkäaikaisosastoksi 161

Uusi Gelmanni aluesairaalan pitkäaikaisosastona 170

Osa 3: Sairaanhoidon tukena 173

Hoitovälineet välinehuollosta 174

Lääkkeet lääkevarastosta 183

Ilman toimistotyötä ei mikään pelaa 187

Siivous ja hygienia oli kaiken perusta 194
Terapiaa kanttiinista ja kirjastosta 207
Kirjaston Kerttu 211
Hoito jatkui kotona 214

Osa 4: Huolto pelasi 221

Kotiruokaa läheltä 222
Keskusvarasto Sirkka 229
Soitetaan lähetille 233
Eino ja konehuoneen pojat 236

Osa 5: Välähdyksiä 1970–80-luvuilta 239

Suositussopimuksia ja henkilökuntaetuuksia 240
1970-luvulla saatiin päiväkoti 240
TEHY taisteli vuosina 1983 ja 1995 245
Potilaan oikeuksista alettiin puhua vasta 1980-luvulla 247
Potilasneuvonta keskiöön 1980-luvulla 248
Nimetyt vastuuhoitajat ja potilasopas 250
Infarkti- ja diabetespotilaiden neuvonta kliinisen erityisosaamisen edelläkävijänä 250
Potilaan hoitotyön suunnittelua ja kirjaamista kehitettiin 254
Uudet lomakkeet ja mallihoitosuunnitelmat 1980-luvulla 255
Kohti potilaskeskeistä hoitotyötä omahoitajamallin avulla 260
Sairaalainfektioitakin alettiin seurata 260
Oppilasopetusta ja näyttökokeita 261

Lopuksi 263

Lähteet 265

Aluksi

Oli kesä 1967. Raaheen oli helmikuussa avattu 120-paikkainen erikoislääkäri-johtoinen aluesairaala. Olin nuori aviovaimo ja valmistuisin sairaanhoitajaksi joulukuussa. Pääsin "kolminatsana" kesäloman ajaksi sairaanhoitajan sijaiseksi uuteen hienoon sairaalaan ja seuraavan vuoden alussa vakinaiseen sairaanhoitajan virkaan. Oli lottovoitto saada heti vakinainen työpaikka! Meitä "voittajia" oli yhteensä 142: lääkärit ja kemisti, talous- ja hallintohenkilökuntaa ja me 104 hoitohenkilöstöön kuuluvaa. Tästä alkoi kolmekymmentä vuotta kestänyt työrupeamani sairaanhoitajana eri osastoilla, kirurgisen vuodeosaston osastonhoitajana, ylihoitajana ja 1990-luvulla Oulaisten terveydenhuolto-oppilaitoksen oppilaiden käytännön harjoittelun opettajana.

Suurin osa meistä oli Raahesta ja lähikunnista: Saloisista, Pattijoelta, Siikajoelta ja Pyhäjoelta. Jotkut palasivat kotiseudulleen auttamaan tai huolehtimaan ikääntyvistä vanhemmistaan. Ensimmäinen ylihoitaja Kirsti Lode haastatteli hoitajat ja talouspäällikkö Hassi muut. Kaikkiin virkoihin oli kymmeniä hakijoita. Apuhoitajan virkoihin tuli peräti 103 hakemusta. Sairaanhoitajan virkoihin pääsi helpommin, koska koko maassa oli sairaanhoitajapula. Ja kun samaan aikaan rakennettiin uutta rautatehdasta, Rautaruukkia, sairaalaan kannatti hakea kauempaakin. Etelä-Suomen sairaaloissa kiersi kuulemma huhu, että "Raahessa on komennusmiehiä, mennään sinne!" Ja monet tulivat - ja jäivät Raaheen.

Toimittaja Hilkka Häivälä kuvaa osuvasti Nimetön sairaanhoitaja - kirjassa 1970-luvun sairaanhoitajan ammattia. Sitä arvostettiin, mutta siitä maksettiin vähän. "Sairaanhoitajan palkkaa korkeana pitävät ajattelevat ilmeisesti tähän tapaan: onhan se sentään naisen palkaksi hyvä eikä yksinäisiltä naisilta paljon rahaa kulukaan; hehän ovat niin taloudellisia… laittavat ruokansakin kotona tai syövät sairaalassa. Vuokraakaan ei tarvitse paljon maksaa asuntoloissa. Ja kun sairaanhoitaja menee naimisiin lääkärin tai insinöörin kanssa, ei vaimon palkan tarvitse kovin suuri ollakaan, ei ainakaan kutsumustyöstä". Näin myös täällä Raahessa. Joku kohtasi tulevan lääkäripuolisonsa sairaalassa, joku toinen insinöörinsä, teknikkonsa, asentajansa, hitsarinsa tai muun metallimiehen ravintola Pekan tansseissa. Mentiin naimisiin ja perustettiin perhe, rakennettiin kotia ja käytiin 3-vuorotyössä tehtaalla ja sairaalassa… tai mies oli komennuksella ympäri maata ja ulkomaillakin. Elämä oli edessä. Oltiin nuoria, ahkeria ja työstä innostuneita…

Tämä kirja sisältää lähes sadan eläkkeellä olevan työntekijän muistikuvia ja kokemuksia sairaalan eri työpisteistä. Kokoonnuimme muutaman hengen ryhmissä katselemaan valokuvia ja muistelemaan työntekoa ja työn merkitystä, työoloja, työvälineitä ja eri henkilöstöryhmien keskinäistä yhteistoimintaa sekä mieleen jääneitä tapahtumia ja sattumuksia. Tein muistiinpanoja kokoontumisten aikana ja täydensin aineistoa puhelinkeskusteluissa etäämpänä asuvien kanssa. Kirjan sisältö muotoutui toistuvien teemojen ympärille ja jäsentyi noudattamaan potilaan kulkua sairaalassa. Olen pyrkinyt säilyttämään keskustelijoiden omia sanontoja ja kuvauksia ilmaisemaan heidän käsitystään sairaalatyön peruspilareista, työmoraalista ja eettisistä periaatteista.

Me teimme sen! Puolentoista vuoden urakka, Raahen aluesairaalan hoitohenkilöstön juhlakirja on nyt kirjoissa ja kansissa! Hieman myöhässä, mutta kuitenkin. Täyttihän Raahen sairaala 50 vuotta viime vuonna 2017. Sairaalan virallinen juhlakirja antoi lopullisen sykäyksen tälle muistelmateokselle. Vielä kerran kokoonnumme yhdessä muistelemaan aikaa Raahen aluesairaalassa… silloin ennen…

Lähes jokaisella on sairaalakokemusta potilaana. Kirjan sivuilla avautuu näkymää lääkärinkierrolla annettujen tutkimus- ja hoitomääräysten toteuttajien arkeen 40–50 vuotta sitten. Toivon myös, että tuolloin sairaalatyölle omistautuneiden vanhempien lapset ja lapsenlapset saavat tätä lukiessaan lisäymmärrystä omiin lapsuuden kokemuksiinsa ja muistoihinsa.

Toivottavasti mahdollisimman moni uuden sukupolven sairaalatyötä tekeväkin ja alalle opiskeleva vähintäänkin selaa tätä 30 vuoden matkakuvausta alati muuttuvassa sairaalamaailmassa.

Raahen kulttuurilautakunta, Alfred Cordelinin säätiö, Sosiaali- ja terveysalan ammattijärjestö Tehy ja Suomen Tietokirjailijat ry. ovat tukeneet kirjoitustyötäni apurahan muodossa.

Raahessa vapun aikaan 2018.
Sairaanhoitaja, TtM Eeva Tokola

Osa 1. Ensin tutkittiin...

"Tehän tiiättä, mitä pittää tehä..."

JAKAMATON POLIKLINIKKA

Sanomalehti Raahen Seudussa oli helmikuun 1967 alussa uutinen, jossa kerrottiin uudesta aluesairaalasta ja sen toiminnoista. Uutisen mukaan yleinen poliklinikkatoiminta aloitettiin 27.2.1967. Sairaalaan pyrkiville annettiin seuraavia käytännön ohjeita:

"Päivittäinen poliklinikka-aika on klo 10-12 seuraavasti: kirurgian poliklinikka viikoittain maanantaina, tiistaina, keskiviikkona ja perjantaina. Sisätautien poliklinikka kaikkina muina arkipäivinä, paitsi ei lauantaina ja reumapoliklinikka torstaisin klo 10-12. Poliklinikka on tilauspoliklinikka. Aikatilaukset vastaanotetaan Aluesairaalan keskuksessa numero 3741. Niiden potilaiden, jotka ovat jo saaneet passituksen Aluesairaalan poliklinikalle, on otettava yhteys ennen poliklinikalle tuloaan puhelimitse 3741, jossa saavat tietää vastaanottoaikansa."

" Päivystys: sairaalassa on lääkäripäivystys ympäri vuorokauden. Ilman lääkärin passitusta sairaalaan otetaan ainoastaan tapaturman uhrit ja vaikeasti sairastuneet."

Reilun vuoden päästä (18.9.1969) Raahen Seutu kirjoittaa, että avo- ja laitossairaanhoito yhdistyy ja jäsenkuntien kunnanlääkäreiden vastaanotot sijoitetaan aluesairaalan poliklinikalle. Lääkäreillä oli samalla mahdollisuus käyttää mm. laboratorion, röntgenin ja arkiston palveluja. Kunnanlääkärit huolehtivat toiminta-aikanaan avohoitopäivystyksestä. Muina aikoina kunnanlääkäritoiminnasta vastaavat sairaalan lääkärit tai sairaalan päivystävä lääkäri, jona vuorollaan toimivat myös kunnanlääkärit. Vuoden 1969 lopussa sairaalan tiloissa toimi kaikkiaan 14 lääkäriä. Kansanterveyslain voimaan tullessa vuonna 1972 terveyskeskuksen lääkärinvastaanotot sijoitettiin poliklinikan tiloihin. Näin sairaalan ja terveyskeskuksen yhteispäivystys jatkui.

Melko pian vähennettiin ajanvarauspoliklinikkapäiviä siten, että maanantai, keskiviikko ja perjantai olivat sisätautipoliklinikan päiviä ja tiistai ja torstai kirurgisille potilaille. Gynekologian poliklinikkaa pidettiin yhtenä päivänä viikossa. Lääkärit kiersivät osastolla ensin ja tulivat sitten pitämään poliklinikkaa. Ajanvaraus siirtyi puhelinkeskuksesta aulassa sijaitsevaan poliklinikan ilmoittautumiseen.

Tilat ja henkilökunta

Poliklinikan tilat olivat heti ulko-ovesta tullessa oikealla käytävän varrella välioven takana. Vasemmalla puolen käytävää oli kolme lääkärin tutkimushuonetta ja käytävän perällä leikkaussali, joka tunnettiin myös nimellä inkiisio (tarkoittaa haavan aukaisua). Salissa oli leikkauspöytä ja steriilin tavaran kaapisto sekä yhteys pieneen välinehuoltotilaan pesupöytineen ja autoklaaveineen. Leikkaussalissa hoidettiin tapaturmapotilaat ja tehtiin toimenpiteitä. Tutkimushuoneisiin johtavan oven vieressä oli käytävältä suoraan kaksi pientä pukuhuonetta potilaiden riisuutumista ja pukeutumista varten. Käytävän oikealla puolella oli tutkimushuoneita ja hoitajien kanslia. Käytävän perällä leikkaussalia vastapäätä oleva huone toimi -70-luvulla päivystyspotilaiden tarkkailutilana. Konehuonetta vastapäätä olevalla poikkikäytävällä oli lääkärin vastaanottohuoneita. Aulassa heti pääoven vieressä oikealla varsinaisen poliklinikan ulkopuolella oli kapea huone, jossa lasiluukku potilaiden ilmoittautumiseen. (Tilat esitetty muistinvaraisesti).

Osastonhoitajista muistetaan Marja-Leena Peltola, Anja Kuusinen ja Sirpa Hätinen vuodesta 1970 alkaen. Myös muissa hoitajissa oli vaihtuvuutta. 1970-luvulla saatiin vakinaisempaa henkilökuntaa. Silloin taloon tulleista hoitajista monet tekivät koko työuransa poliklinikalla. Yksi heistä oli lääkintävahtimestari Hannu Syngelmä. Kuka siellä nyt tietää asiat, tuumasi eräs entinen sairaalan työntekijä, kun kuuli Hannun jääneen eläkkeelle. Kiitoksen sana kuuluu myös taitaville sairaala-apulaisille, jotka olivat apuna hoitotoiminnassa: vastaanottojen valmistelussa ja lääkärin vastaanotolla, välineistön huollossa, kipsauksessa, haavojen ompelussa, elvytyksissä, vainajien laitossa jne. He kuljettivat potilaan röntgeniin ja kylpyosaston kautta osastolle jne. Siivous hoitui huomaamatta. Sijaisena käyneille vastavalmistuneille sairaanhoitajille poliklinikka oli varsinainen korkeakoulu.

Sairaalan poliklinikkasiipi vuonna 1968. Kuva. Tuula Hieta.

Joustavat työnkuvat ja työajat

”Missään aikaisemmassa eikä myöhäisemmässäkään työpaikassani ole vallinnut niin kiinteä ja hedelmällinen yhteistyö työntekijöiden, sairaalan hallinnon ja taustalla olevien yhteiskunnan päättäjien kesken kuin toimintani aikana Raahessa vuosina 1968-70.” Ilkka Toivio, johtava lääkäri, kirurgian ylilääkäri vuosina 1968-70. (Myöhästyneet onnittelut 30-vuotiaalle sairaalalle. Raahen seutu 19.1.1998).

Koirahommat. Kun polit loppuivat, alettiin leikata koiria. Toivio osti koirat lehti-ilmoituksen perusteella. Tuononen ja Nuutinen olivat osastonlääkäreinä. Iltavuoron alussa heti kysyttiin, onko saatu koiria. Koirat tuotiin takaoven kautta ja Toivio maksoi. Noin klo 14-15 koira nukutettiin. Toivio leikkasi ja osastonlääkärit avustivat. Lääkärit hommasivat keskenään. *Poliklinikan iltahoitaja antoi instrumentit ja lääkkeitä, mitä piti. Kun leikkaus oli ohi, koirat pantiin mustaan säkkiin ja konehuoneen pojat hakivat.* Siivoukset ja instrumenttien huolto jäivät poliklinikan hoitajille. Lääkärit menivät Toiviolle saunaan.

Isä meidän rukous. Meijerin mäellä oli paha autokolari. Oli talvi. Lunta satoi ja oli liukasta. Auto oli jäänyt puristuksiin. *Tulin iltaan. Potilas oli polin leikkurissa. Jalka oli mennyt irtipoikki polven alapuolelta. Jalka oli mukana saappaineen. Alkuvalmistelut jalan liittämiseksi tehtiin polilla. Potilas huusi: ”Onko täällä yhtään oikeaa ihmistä?” Lääkäri Heikki Tuohimaa rukoili potilaalle ”Isä meidän…”. Potilas sanoi minulle: ”Lue mulle Isä meidän-rukous” ja minäkin luin.* Sitten potilas ja jalka vietiin leikkaussaliin, jossa jalka liitettiin tynkään. Seurasi pitkä hoitojakso kirurgian vuodeosastolla. Jalka jouduttiin viimein amputoimaan.

Tuu kattomaan! Vuodeosastoilla hoidettiin potilaita myös hengityskoneissa. Oli Bennet ja Bird. Vuodesta 1975 lähtien Syngelmän Hannu taisi olla yksi harvoja - ellei ainut, joka hallitsi teknisesti Bennettiin kytkemisen, käytön ja huollon. Siihen asti lääkärit ja sairaanhoitajat toimivat kukin kykynsä mukaan. Oravan Matti konehuoneelta soitettiin usein hätiin. Koneet huollettiin itse. Kun koneen käyttö loppui, osastojen hoitajat laittoivat koneen valmiiksi seuraavaa käyttöä varten. Käytetyt letkut toimitettiin välinehuoltoon. Leikkaussalin käytävällä oli välinekori, jossa oli valmiina steriilit Bennetin letkut ja tarvittavat yhdistäjät. Usein kuitenkin tarvittiin Hannun apua. ”Kytkin potilaat koneeseen. Vapaaltakin tulin joskus. Neloselta soittivat kerran yölläkin, että tuu kattomaan ja minä menin.” 1980-luvulla hoidettiin hengityshalvauspotilaita osasto kolmosella. Myös kotihoidossa oli tyttö, joka tarvitsi hengityskonetta vain yöllä. *Kotona oli hengityskone ja vanhemmat hakivat poliklinikalta tarvikkeita. Vanhem-*

mat soittivat yöllä minulle, ja minä lähin kattomaan. Vika löytyi ja käsikäytöllä mentiin aamuun. Monet kerrat lähin, työajalla ja vapaalta omalla ajalla. Ei siitä eri korvausta saatu eikä osattu kaivatakaan. Kiinnostus työhön oli jatkuvaa – toki minä lähin, kun tarvittiin!

Hakisitteko paperit? Ylilääkärit pitivät yksityisvastaanottoa poliklinikan tiloissa. Itse antoivat ajat ja rahastivat. Poliklinikan hoitajat tekivät kaiken valmistelutyön: hakivat potilaspaperit sairauskertomusarkistosta, verikoevastaukset laboratoriosta ja röntgenkuvat röntgenistä. Hoitajat myös avustivat tarvittaessa toimenpiteissä. Ylilääkäri Korhosen vastaanotot kestivät usein pitkälle iltaan. Aulaan oli varmaankin tullut tuttu potilas, kun Korhonen katse maahan suunnattuna saattoi kulkiessaan nykäistä hoitajaa hihasta ja sanoa: hakisitteko paperit?

Näpyn poisto: Keskusvarastosta tavaroita hakiessaan poliklinikan sairaala-apulainen sanoi keskusvaraston hoitajalle (huomatessaan tämän otsassa näpyn): ”tuo näppy pittää ottaa pois”… Ja niin hän järjesti polille ajan ja ilmoitti, milloin tulla. ”Kun menin, oli vihreät liinat ja kaksi lääkäriä ja hoitajaa. Paareille makaamaan, vihreät liinat naamalle, nokka vain esille. Lääkäri poisti syylän. Lääkäri kysyi, oisko muuta leikattavaa. Minä siihen, että olkavarressa ois` luomi. Otettiin pois.”

Ambulanssi kutsuu: Kerran Marja-Leena Peltola ja Helvi Holappa (poliklinikan osastonhoitaja ja sairaanhoitaja) olivat kävelleet kaupungilla, kuulleet ambulanssin piippavan, lähtivät juoksujalkaa sairaalaa kohti ja auttoivat minua, nuorta vastavalmistunutta sairaanhoitajaa suuresti, kun päivystykseen oli tuotu useita kolaripotilaita. Siihen aikaan ei ollut nopeusrajoituksia eikä turvavöitä. Kolarit olivat monesti kohtalokkaita. (MLP 1968)

Poliklinikalla tehtiin kolmivuorotyötä. Ensimmäisenä toimintavuotena sairaanhoitajan iltavuoro alkoi klo 15 ja jatkui seuraavaan aamuun kello kahdeksaan. Toisena ollut sairaala-apulainen lähti klo 20. Osastoille menevän käytävän varrella, ennen hissiaulaa oli päivystävän sairaanhoitajan ja lääkärin huoneet vierekkäin. Ei sinne kyllä ehtinyt /uskaltanutkaan mennä nukkumaan. Vuodeosastoillakin valvottiin yksin, usein miten apuhoitaja. Poliklinikan sairaanhoitaja toimi ”yliyökkönä” koko talossa: aloitti ja toteutti päivystyspotilaille määrätyt lääkehoidot tipanlaittoineen ja lihakseen / suoneen annettavine lääkityksineen. Kun osastolla valvoi apuhoitaja, poliklinikan sairaanhoitaja huolehti myös koko osaston tiputusten aloittamisesta ja injektioiden annosta. Joskus, jos ei saatu kiinni röntgenhoitajaa, otettiin itse päivystyspotilaan keuhkokuvakin. Nyt jälkeenpäin ei kyllä yhtään ihmetytä, miksi ensimmäisen vuoden jälkeen kaikki sairaanhoitajat sanoivat itsensä irti.

Poliklinikan aula vuonna 1968. Iltaisin aula oli usein täynnä potilaita odottamassa päivystävälle lääkärille pääsyä. Kuva. Tuula Hieta.

Päiväpoliklinikat valmisteltiin

Päiväpoliklinikat valmisteltiin edellisenä päivänä ajanvarauslistojen mukaan. Sairauskertomukset haettiin arkistosta, epikriisit luettiin, laboratoriovastaukset katsottiin ja röntgenkuvat haettiin. Katsottavien potilaiden paperit laitettiin kanslian pöydälle riviin ja päälle lappu, kenelle lääkärille kukakin potilas tulee. Tuohimaan Heikille laitettiin pitkää pinnaa vaativat ja Kantasen Matille uusintakäynnille tulevat. Aamulla sovittiin hoitajien kesken, kuka ottaa kirurgian poliklinikan avustamisen, kuka sisätautipoliklinikan ja kuka naistentautien. Lääkäri otti paperit ja hoitaja huuti potilaan sisään, ohjasi pukukoppiin ja avusti tarvittaessa riisuutumisessa ja pukeutumisessa. Tutkimushuoneessa oli valmiina sovittu tutkimus- ja hoitovälineistö. Hoitaja auttoi tarvittaessa potilaan tutkimuspöydälle ja avusti lääkäriä toimenpiteissä, antoi kotihoito-ohjeet ja ohjasi potilaan ilmoittautumisluukulle saamaan jatkohoitoajan ja lisäohjeet. Ammattirajat olivat väljät. Se, joka oli vapaana, meni avustamaan toimenpiteeseen. Ylilääkäri Toivio saattoi polvipunktiota tehdessään sanoa sairaala-apulaiselle: *"Siinä ne on hyllyssä, Lidocain ja Adrenaliini. Siitä otat ja vedät ruiskuun puolet ja puolet."* Ja niin tapahtui. Toimenpiteen jälkeen sairaala-apulainen huolehti tutkimushuoneen kuntoon seuraavaa potilasta varten ja välineet välinehuoltotilaan.

Hoidon tarpeen ja kiireellisyyden arviointia 1960-70-luvun malliin

Poliklinikan pääovi oli auki klo 22 asti, jonka jälkeen tulijat soittivat soittokelloa. Varsinkin illat olivat ruuhkaisia. Monesti iltavuoroon tullessa aula oli täynnä potilaita, joita kunnanlääkärit (myöhemmin terveyskeskuslääkärit) eivät olleet ehtineet virka-aikana tutkia. Oli flunssapotilaita, mahakipuisia, astmapotilaita henki ahtaalla, sepelvaltimotautiset rintakivussa, haava sormessa puukon lipsahdettua, nilkka nyrjähtänyt, korvakipuisia lapsia tai jalka jäänyt pyöränpinnan väliin jne. Yöllä sairaanhoitaja oli yksin katutasossa. Ovi oli vain avattava, vaikka joskus laitapuolen kulkija saattoi tulla puukko tai kirves kädessään varmistamaan sisäänpääsyä öiden kylmetessä…

Sairaanhoitaja valmisteli potilaan päivystävälle lääkärille. Lääkäri siirtyi tutkimushuoneesta toiseen – aina oli potilas odottamassa. Päivystykseen tulon syy ja tarpeelliset taustatiedot kotilääkityksineen selvitettiin ensin. Potilaan paperit haettiin pohjakerroksessa sijaitsevasta sairauskertomusarkistosta ja entiset röntgenkuvat röntgenistä. Korvakipuisilta lapsilta mitattiin lämpö ja mahakipuisille aloitettiin lämpökontrollit (kainalosta ja peräsuolesta). Rintakipuiselle aloitettiin verenpaine- ja pulssiseuranta ja otettiin sydänfilmi, kysyttiin oireiden laatu ja alkamisaika, kotilääkitys jne. Hoitaja määräsi aiheelliseksi katsomansa laboratoriokokeet ja röntgenkuvat. Joskus meni aikaa, ennen kuin saatiin paikalle laboratorio- ja tai röntgenhoitaja. Heillä kun ei ollut virallista päivystystä. Vasta tulosten valmistuttua soitettiin päivystävälle lääkärille ja diagnoosiakin ounasteltiin. Yhtenä iltana päivystykseen tuli mahakipuinen potilas, josta otettiin Pvk ja La. *Sairaala-apulainen haki vastaukset laboratoriosta ja totesi käytävällä ääneen: "Ei oo umppari"!*

Sairaala-apulainen Maire Rautio pikku potilaan kanssa odottamassa päivystävän lääkärin vastaanottoa. Kuva. Maire Takalo (aikaisemmin Rautio).

Päivystysaikana ommeltiin haavoja, kipsattiin, annettiin höyryä ja hu-

mautettiin lapsia parasenteesia tehtäessä. (Humautus tarkoittaa kevyttä nukutusta lääkkeellä tärykalvon puhkaisussa). Lapsen pään pitäminen oikeassa asennossa ja liikkumatta oli sairaanhoitajakoulussa opetettu: lapsi syliin, jalat hoitajan polvien väliin, hoitaja käänsi pään ja piteli kädellään sitä rintaansa vasten. Nykypäivän vanhemmat kauhistuisivat moisesta. Lapset itkivät, mutta pää pysyi liikkumatta ja lääkäri teki toimenpiteen nopeasti. Toinen vastaavanlainen toimenpide on jäänyt mieleen: liikaa lääkkeitä ottaneiden mahahuuhtelu: potilas paareille kyljelleen, paksu punainen huuhteluletku mahaan, pulloratti letkun päähän ja siitä kannulla kädenlämpöistä vettä…Siihen aikaan ei puhuttu potilaan kohtaamisesta tai empatiasta. Toiset hoitajat tekivät toimenpiteet kylmällä rutiinilla, toiset arkisesti jutellen arasti myötätuntoa osoittaen, mutta jämäkästi niin kuin oli opetettu. Muistin mukaan itsemurhaa yrittäneillekään ei järjestetty mitään jatkohoitopolkua: mahahuuhtelu ja kotiin tai osastolle jälkitarkkailuun. Epikriisi tosin meni lähettäneelle lääkärille jatkohoitosuosituksineen. Kun potilaalle määrättiin antibioottikuuri, annettiin alkulääkitys mukaan siihen asti, kun apteekki aukesi. Ja sairaanhoitaja varmisti ennen lähtöä, oliko potilaalla tai saattajalla kysyttävää. Käynti ja jatkohoito-ohjeet kirjattiin siniseen poliklinikkakorttiin.

Päivystykseen tuli Rautaruukilta usein hitsareita, joilla oli mennyt silmään kuonaa. Sen poistaminen ei aina ollut helppoa. Maahanmuuttajia ei silloin vielä ollut, mutta tehtaalla kävi vieraita, joista venäläiset sairastuessaan saattoivat olla hyvinkin vaativia. Poliisitkin tulivat poliklinikalla tutuiksi. Humalatilatutkimukset tehtiin päivystysaikana poliklinikalla: puhallutettiin ja viivaa pitkin kävelytettiin jne. Poliisia tarvittiin apuun myös silloin, kun potilas meni deliriumiin (sekavuustila, joka johtuu esim. alkoholin aiheuttamasta keskushermoston toiminnan häiriöstä). He auttoivat hoitajia myös potilaiden kuljetuksissa ja nostamisissa. *Niin tutuiksi poliisit tulivat, että tarjosivat Tellelle ja minulle kyydin kaupungista Mustan Maijan takapenkillä sairaalan pääovelle! (MLP 1968)*

Aina ei lääkäriä kutsuttu ollenkaan paikalle. Iltaraportilla yöhoitajalle kerrottiin vakioasiakkaiden hoitoperiaatteet: anna sille voileipää ja laita kipsihuoneen lattialle patja…ja kerää tutkimushuoneista desinfiointiainepullot pois… tai: sillä on kirves, mutta ei sitä tartte pelätä; se hätistelee sillä pikku ukkoja tien varresta… Muistaapa joku käyttäneensä päivystykseen tulleen potilaansa kylpyosastolla suihkussakin, ennen kuin potilas voileivät syötyään asettautui patjalle nukkumaan. Ja lähti aamulla pois tapaamatta lääkäriä ollenkaan. Joskus taas ulko-ovella kuultiin paikallisen runoilijan lausuvan Kaarlo Sarkian Lapsuuteni joulua tavalla, joka on jäänyt lähtemättömästi mieleen. Toisinaan sel-

vittiin toverillisella jutustelulla ja tupakkatauolla lääkäriin tyytymättömän potilaan kanssa. Hannu muistelee: XX alkoi puukko kourassa humalassa rähistä, kun Suutarin Jukka ei antanut reseptiä. Sanoi minulle: *”hommaa se resähti... tai tullaan lyömään porukalla”.... ”Eläpä mittään – käyvään ensin tupakalla”...* Käytiin tupakalla ja asia jäi siihen. Tai tasapuolisesti kaikkia kohdellen uhkailusta riippumatta: sairaalan liittohallituksen jäsen tuli päivystykseen flunssan vuoksi. Tapaus ei ollut päivystysasia. Hän hermostui ja muistutti, kuka on ja aikoi ilmoittaa ylemmille. Sanoin: ”ei vaikutusta asiaan”. ”Perästä kuuluu”... ei kuulunut.

Kaikki päivystyspotilaat kirjattiin paksuun päiväkirjaan: nimi, syntymäaika, tulosyy, suoritetut hoitotoimenpiteet ja jatkohoito (kotiin, vuodeosastolle jne.). Kun terveyskeskuspäivystys tuli poliklinikalle, hoitajalle kuului myös rahastus: käyntimaksu kolme markkaa, rahat laatikkoon ja kuitti. Ja aamulla tilitys potilaskassaan

Nämä olivat ainoat opastusviitat vuonna 1967. Taustalla olevassa viitassa lukee: Ensiapu. Oikealla näkyy konehuone, keittiö ja henkilökunnan ruokasali. Kuva. Pirkko Ukkonen.

”Tehän tiiättä, mitä pittää tehä”

Siihen aikaan ei ollut ensihoitosysteemiä eikä hälytyskeskusta. Oli sairaankuljetus ja sairaalan ensiapupoliklinikka. Poliklinikan kanslian pöydällä oli hälytyspuhelin 006. Puhelinta pidettiin silmällä ja vastattiin, ja soitettiin sitten sairaankuljettaja tarvittaessa hakemaan potilasta. Sairaankuljettaja soitti, kun oli tuomassa potilasta. Ambulanssin tulotie pidettiin vapaana. Aina jokin keino keksittiin: *XX toi toistuvasti lastaan päivystykseen ja jätti autonsa ambulanssitielle tukoksi. Sana ei auttanut. Me hinattiin auto kauemmas…* Ambulansseja oli Raahessa paloasemalla ja Lassilan Sepolla kaksi, Pitkäahon Esalla Ruukissa yksi, Rautaruukilla oli oma auto ja Rantsilassa Louetin Mannella. Niillä tuotiin kolaripotilaat, rintakipuiset, halvauspotilaat ja astmapotilaat jne. Autossa elvytettiinkin. Poliklinikalla oli omat elvytysvälineet kärryssä: ambu (elvytyspalje, jolla varmistetaan potilaan hapen saanti), ruiskut, neulat, kanyyli, nielutuubit, lääkkeet jne., imu, Ekg-monitori ja defibrillaatori. Kun ambulanssi ilmoitti potilaasta, laitettiin välineet käyttövalmiiksi ja soitettiin lääkäri paikalle sekä alettiin soitella laboratorio- ja röntgenhoitajaa.

Potilaat lajiteltiin kiireellisyysjärjestykseen, soitettiin laboratorio, röntgen ja leikkaussali paikalle, aloitettiin tiputus, varattiin veret jne. ja aloitettiin lääkärin määräämät hoidot. Rautaruukilla tapahtui alkuvuosina usein tapaturmia. Hannu muistelee: *”Mies putosi siiloon. Tuohimaan Heikki päivysti kotoa. Sanoi puhelimessa: ”minäpä lähen täältä tulemaan…viekää potilas röntgeniin… tehän tiiättä, mitä pittää tehä”.* Muuruvirran Esa oli ollut Tampereella päivystyksessä sairaanhoitajana ja minä Kiiran Pertillä Oulussa ambulanssissa. Taustatiedot ja nykytila; tippa suoneen, RR ja vitaalitoiminnat seurantakaavakkeeseen jne.… vaatteet koriin ja luetteloitiin ja kori aamulla kylpyosastolle… ”. Oliko kirjallista ohjeistusta kiireellisyysluokituksesta, sitä ei muisteta. Todennäköisesti ei. Lääkäreiden suulliset ohjeet ja työkokemus taisivat olla toiminnan perusta. Triagesta ei siihen aikaan puhuttu.

Tapaturmapotilaiden lisäksi muistetaan astmakohtauksessa olevat, joille laitettiin astmatippa (Kortisonia ja Theofolia) ja vietiin sisätautiosastolle. Ensimmäisinä vuosina ei ollut tipanlaskijoita, vaan sekuntikellon avulla säädettiin tippanopeus. Diabetespotilaat tulivat usein miten koomassa (liian korkeasta verensokerista johtuva tajuttomuustila). Laitettiin tippa, aloitettiin lyhytvaikutteisen insuliinin anto ja vietiin sisätautiosastolle. Aivoverenkiertohäiriöpotilaiden ja rintakipupotilaiden tutkimukset ja tarkkailu olivat jokapäiväisiä. Oli kirjoittamaton sääntö: Osastolle ei saanut viedä potilasta, ellei sillä ollut tippaa. Se piti laittaa vaikka jalkaan, jos ei muualle saanut. Potilasvaatteet piti vaihtaa

Mies putosi 1970-luvun alussa Rautaruukilla siiloon. Kirurgian osastonlääkäri Heikki Tuohimaa päivysti kotoaan Pattijoella. Sanoi hoitajille puhelimessa: "minäpä lähen täältä tulemaan… viekää potilas röntgeniin… tehän tiiättä, mitä pittää tehä!" (Poliklinikan lääkintävahtimestari).

Me myytiin, mitä potilaat osti. Sisätautiosastolta tuli viestiä, ettei sille ja sille saa myydä sokerista pullaa. Kun potilas halusi ostaa possumunkin, me myytiin… (Kanttiinin myyjä 1970-luvulla).

Kun monta äitiä synnytti yhtä aikaa, saattoi synnytyssalista kuulua: "Liisa, tuuppa painamaan!" (Synnytysosaston toimistoapulainen 1970-luvulla).

Kerran pieni tyttö pyysi puolenyön aikaan: "Keitä täti mulle pottuja!" Ja tätihän keitti pottuja; muusattiin ja voita ja keitettyä kananmunaa sekaan… (Sairaanhoitaja Gellmanin sairaalassa 1960-luvun alussa).

Porukan henki kertoo Raahen sairaalan hoitohenkilöstön työstä 30 vuoden ajalta, alkaen vanhasta Gellmanista 1960-luvulla ja päättyen uuden aluesairaalan kukoistusaikaan 1990-luvulle. Se on elämyksellinen kuvaus työkokemuksista sairaalan eri työyksiköissä, työolojen, työtapojen ja välineistön muutoksista sekä työyhteisöstä.

Kertojina ovat hoito-osastojen eri nimikkeiset hoitajat ja osastonavustajat; tutkimusapulaiset, kehittäjä, kylvettäjä ja sairaala-apulaiset; keittiön, keskusvaraston ja kanttiinin hoitajat lähettiä unohtamatta sekä sairauskertomusarkiston ja apteekkitavarain keskusvaraston hoitajat.

Useimmat muisteluun osallistuneista ovat tehneet Raahen aluesairaalassa yli 40 vuotta kestäneen työuransa. He ovat kokeneet lääketieteellisten tutkimus- ja hoitomenetelmien kehityksen ja hoitotyön itsenäistymisen, johtamiskäytäntöjen muutokset ja 1990-luvulla tulleet tehokkuus- ja taloudellisuusvaatimukset; useimmat myös tietotekniikan ja uuden työntekijäsukupolven tulon.

9 789528 003007

Porukan henki on raahelaisen eläkkeellä olevan sairaanhoitaja-kirjailija Eeva Tokolan viides julkaistu teos. Aikaisemmat kirjat ovat sosiaali- ja terveysalan oppikirjoja vuosilta 2005, 2006, 2010 ja 2016.